

Прибој март 2001 March Priboj

Др Богумил Храбак

ПРИБОЈ И НОВА ВАРОШ У ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Dr Bogumil Hrabak

PRIBOJ AND NOVA VAROS IN THE FIRST SERBIAN UPRISING



Едиција "TESTUDO" Edition

Др Богумил Храбак

ПРИБОЈ И НОВА ВАРОШ У ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Први српски устанак спада у најбоље обрађене партије српске историје. Поред утврђивања војних дејстава, све се више прилази обради и других страна реалног живота, па се не крију и мање афирмативни моменти којих има у сваком револуционарном кретању. Нису све области једнако одушевљено улазиле у борбе. Сточарски и новији досељенички елементи, ослањајући се на хајдучка искуства, лакше су прилазили него ратарске и занатске средине, те су морале бити примењене и непопуларне мере устаничког руководства. У ову другу врсту спадао је и Стари Влах.

Стари Влах се касно под тим именом јавља у историјским изворима. Он је најпре обухватао скромнију област између Сјенице и Нове Вароши. Са доласком влашког становништва из Херцеговине, шириле су се међе регије. Прибој је у Стари Влах ушао пре средине XVI века, који се затим проширио на запад све до Романије, на север је са Драгачевом укључио и ужички и чачански крај, док је на истоку обухватио Ивањицу. Статистичари друге половине XX века у Стари Влах су укључивали цели југозападни део Србије, па и област око Ибра. Средиште те области од XVI века било је кадилучко место, тј. Нова Варош. Становништво Старог Влаха састојало се од два слоја влашког живља - старијег, где је било и Крича и других постилирских елемената, и новијег, популације досељене од 60-их година XVI века из централног дела Херцеговине.¹ Стари Влах је по становништву и географски представљао везу између западне Србије и јужних делова

1. О Старом Влаху вид. : Б. Храбак, *Стари Влах од XV до почетка XIX века*, „Новопазарски зборник“ XXIII (1999), 55 - 80.

Старе Рашке, односно и југоисточне Босне. Он је доминирао врло значајним друмом који је водио од Сарајева за Косово и остали део Османлијског Царства. Због тога се и збивања у првом српском устанку у великој мери одигравају око те саобраћајнице. Нова Варош је имала за Турке стратегијску важност, јер је контролисала поменути друм и представљала заштиту лимској долини око Пријепоља. Прибој, смештен по страни, није имао војни значај, и стално се налазио у рукама Турака, ако се изузму упади Србијанаца првих година устанка. Но, оно што вреди за Нову Варош односи се подједнако и на Прибој. Плацдарм Србијанаца према Новој Вароши и Пријепољу представљао је ужички крај са масивом Златибором...

Приликом израде овог прегледа избегавало се пуно препричавање извора, којих је било доста, тако да су понекад телеграфски саопштавани подаци, не кријући ни мање привлачне вести.

Датуми су израчунати по новом календару или су изнесени у разломку.

Стање у Старој Рашкој у XVIII веку, а нарочито од средине тога столећа било је пуно отимачине и неизвесности због Арбанаса. Поред горских хајдука, зулум су спроводили и носиоци управне власти и војска. Херцеговачки мутесариф Мурат-паша одузимао је сиротињи храну и новац у Пљевљима, свом седишту, али и у широј околини. Стога су кадије Плеваља, Пријепоља и Колашина и наиб чајничког кадије, улема, ајани и други угледни грађани оптужили су Порти тога управљача санџака. (1746).² Мустафа, диздар рожајске тврђаве са другаром Хусеином Курдовићем навалили су (1742) на село Драгојловиће, које је спадало у надлежност Сјенице. Цело то насеље су опљачкали а затим га спалили. На лоше стање безбедности непосредно је утицало насељавање Арбанаса по Дробњаку (1743). Раја неких села жалила се на сопственике земље, што су после смрти неког сељака парцеле давали Арбанасима, дошлим са стране а не мештанима, који су према древним обичајима имали прече право поседовања. Неки од пријатеља или сународника колонизованих насиљем су терали староседеоце.³ Хајдуци из Дробњака са разбојницима Арбанасима ноћу су посећивали села у Дробњаку и отимали храну, стоку и друго од вредности.⁴

Из самог Старог Влаха јавиле су се дружине муслимана које су се одавале харамилуку. Једна тројка пресретала је (1761) путнике на друмовима, па и неког хришћанина Плеваљског кадилука кад је ишао у Пријепоље. О томе је стигао извештај забиту (= заповеднику

2. Комисија АНУБиХ за писање историје Босне и Херцеговине, инв. бр. 65. *Ahkam ssikaayet defteri I*, № 507.

3. Б. Храбак. *Немирно стање на северу Црне Горе у доба кризе и насељавања Арбанаса*. „Историјски записи“ бр. 5/1987, 71.

02 4. Комисија АНУБиХ, № 19 и 197.

локалне жандармерије), који је тужбу проследио Хасану, аги азебана из тврђаве Прибоја; он је успео да разбојнике похвата у кадилуку Ужице.⁵ Преко Старог Влаха Васојевићи су упадали и пљачкали суседне краје Србије.⁶ Тридесет разбојника из колашинске тврђаве, на челу са капетаном Мехмедом Косовалијом из рожајског краја овладали су саобраћајницама Старог Влаха и Бихора (1781).⁷ Било је и преписке између монаха пљеваљског манастира Св. Тројице (где је боравило 28 калуђера) и руског конзулата у Дубравнику (1803).⁸

За време аустро-турског рата 1788-91. Карађорђе је (1789) скупљивши чету од 100 хајдука Михајљевићева фрајкора па је прокрстарио турском позадином од Новог Пазара и Сјенице до Нове Вароши и Вишеграда.⁹

Од самог почетка устанка Карађорђе је настојао да устанички покрет прошири и на области изван Београдског пашалука, тако да је још почетком марта 1804. године послао у племена Старе Рашке и у Црну Гору барјактара и хајдучког предводника Дамјана Миленковића Кутишанца са поруком митрополиту Петру I којом га је известио о циљевима устанка и позвао га је на заједничку борбу. Прве вести о стању у Београдском пашалуку пронели су у Полимљу и Потарју Васојевићи који су боравили у Србији на зимовању.¹⁰ Избијањем устанка у Шумадији и ваљевском крају, у Старом Влаху владало је затегнуто стање. Према ужичкој нахији размештено је у пролеће (1804) јако устаничко одељење за обезбеђење од упада Турака, и сачињавало га је 2000 бораца под командом Стевана Јаковљевића.¹¹ Турци су желели стабилну политичку ситуацију у Старом Влаху са већином српског становништва, па су људе у које нису имали поверења хватали, окивали и убијали да би заплашили народ. Тако су затворили и Максима из познате породице Рашковића. Но, он је једне ноћи успео да се искраде из тамнице и да потом са својим људима избави из затвора другове у несрећи. Потом је пошао у северном правцу и придружио се Милану Обреновићу, који је заповедао у западној

5. Исто, № 552.

6. М. Дашић, *Хајдучија и четовање као форма ослободилачке борбе у горњем Полимљу од почетка XVIII до краја седамдесетих година XIX века*, „Симпозијум: Сеоски дани Сретена Вукосављевића“ књ. VI, Пријеполје 1978.

7. Б. Храбак, *Немирно стање*, 80.

8. М. Гавриловић, *Исписи из париских архива*, Београд 1902 (у даљем тексту: ИПА) 21.

9. Б. Храбак, *Ужице између србијанских устаника и босанских Османлија 1804-1807*, „Ужички зборник“ XXIV (1985), 41.

10. Прота Матија Ненадовић, *Мемоари*, Београд 1947, 149; М. Вукићевић, *Карађорђе*, књ. II, Београд 1912, 230; М. Дашић, *Утицај Првог српског устанка на национално-ослободилачки покрет у Васојевићима и осталим црногорским Брдима*, „Историјски значај српске револуције 1804“, Београд 1983, 555.

11. А. Ивић, *Списи бечких архива о Првом српском устанку* (у даљем тексту: СБА), књ. I, Београд 1935; Н. Живковић, *Ариљска села у Првом српском устанку*, „Ужички зборник“ VIII (1979), 22-23.

Србији.¹² Иначе, устанак у Шумадији и Подрињу дигао је на оружје доста људи на Лиму и Тари, који су развили хајдучију на том подручју.

Босански валија (који је управљао и у Санџаку) послао је (25. јануара 1805, по новом календару) другу бујурулдију, којом је наређено заповедницима, ајанима и кадијама од Травника до Новог Пазара да прошире путеве и прокрче теснаце, поправе мостове спреме храну по конацима за војни поход против Србије. О томе су обавештене и кадије у Пријепољу, Старом Влаху (тј. у Новој Вароши) и Новом Пазару.¹³ Средином априла 1805. муслимани Старог Влаха, уз друге, позвани су да бране Никшић од остале раје.¹⁴ У средишту Старог Влаха, око Нове Вароши, пленило се током 1805. године. Крајем маја предходнице устанка девластирале су Ужице и Нову Варош, што су у Дубровнику проценили као акције Карађорђа да утре пут према Црној Гори и да увери о снази Турака на том правцу.¹⁵ Седмог августа 1805. старовлашком аскеру је наређено да под вођством шејх Али-аге буде спреман за подухват босанске војске против Србијанаца.¹⁶ Србијанци су, наиме, желели да са Црногорцима опколе и ударе на Босну и Херцеговину како би створили други фронт, те на тај начин поделили турску војску, управљену према Србији.¹⁷ Крајем 1805. и почетком 1806. године обновљено је наступање устанка према Старом Влаху, што је било условљено офанзивом Србијанаца према Вишеграду и Новој Вароши. Ту колону бораца опет је предводио Милан Обреновић. Устаници су заузели и спалили Прибој и Вишеград, а Рудо и Пљевља држали су под опсадом.¹⁸ Још док се устала раја налазила у широкој околини Вишеграда (дакле и у Прибоју), босански валија позвао је борце Босанске Крајине да под командом Хасан-паше из Банјалуке дође у Вишеград и разбије устаничке концентрације.¹⁹ Заповедник турског старовлашког одреда шејх Али - ага и одељења из Вишеграда, Чајнича, Пријепоља, Пљеваља и Новог Пазара имали су да установе снагу устаничког одреда у ужичком

12. М.Ђ. Милићевић, *Поменик знаменитих људи српског народа новијег доба*, Београд 1988, 628.

13. S. Kemura, *Prvi srpski ustanak*, Sarajevo 1916, 18-20.

14. S. F. Kemura, *Prvi srpski ustanak pod Karađorđem od godine 1219 – 1804 do godine 1279 – 1862*, Sarajevo 1916, 18 – 19.

15. М. Гавриловић, ИПА, 13 (Дубровник 5. VI 1805); Б. Храбак, *Ужице*, 53.

- Пљачка ужичке и нововарошке околине 10-11 (22-23) маја представљала је одмазду за покољ српске посаде у Ужицу (S. Kemura, н. д., 30); ИПА, 5. VI 1805; Б. Храбак, *Ужице*, 48.

16. S. F. Kemura, н. д., 25.

17. А. Аличић, *Ustanak u Drobnojacima 1805. godine*, „Godišnjak Društva istoričara BiH“ XIX, Sarajevo 1973, 48, 57-8.

18. S. Kemura, н. д., 25-27. -Муслимански живаљ по великој зими и без довољно одела и обуће морао је да напусти Прибој и своје домове, да би заштитио голи живот; нејач је склоњена по босанским касабама (S. Kemura, н. д., 71-78; Б. Храбак, *Ужице*, 56).

19. S. F. Kemura, н. д., 41.

крају.²⁰ Није тешко закључити да је намесник у Босни намеравао да и из Старог Влаха изведе противудар на Ужице, који су град устаници успели да преузму, али нису на време обратили пажњу на ужичку тврђаву, у којој су се Турци најпре одржали.²¹

Милан Обреновић са капетаном Радичем Петровићем и другим војним старешинама на југозападу устаничке Србије упутили су у Стари Влах и Новопазарску нахију мање јединице да би подигле на оружје тамошње Србе, како би се са те стране зауставиле навалице херцеговачких муслимана и Арбанаса. Намере Милана Обреновића прихватила је породица старовлашких кнезова Рашковића, чији су се преци и у ранијим војним дејствима одазивали за борбу против турских господара. Из те породице устанку се прикључио Максим, који је од устаничког руководства постављен за кнеза, мада на главарски положај није имао права по наслеђу. Јача права имао је Јован Рашковић, али се он није прикључио устанку, него је отишао у Цариград да легалним путем истера своје право по наслеђу. Карађорђе је предност дао ономе који је остао на огњишту и који је могао ваљати устанку.²² Максим Рашковић се одликовао у бојевима, те је, наводно, стекао и војнички чин (пуковника). Као пргав човек, гложио се са хаџи - Проданом Глигоријевићем и другим старешинама.²³

Почетком 1806. године диван Босанског елајета жалио се Порти да су србијански устаници подстакли рају на непокорност и да су се спалили Вишеград и Прибој, као и Зворник и да су угрозили Пљевља.²⁴ Прве недеље фебруара аустријски официри у Срему су дознали да је капетан Радич са 3600 бораца избио у Стари Влах, на цариградски друм који је везивао Босну са осталим деловима Царевине, чиме се отворио пут и ка Црној Гори и могућност достављања муниције са приморја.²⁵ У Земун је (2. марта) стигла вест да српске вође наступају ка Старом Влаху чак са 30.000 хришћана, како би упали у Босну и усмерили се ка Сарајеву, великом зборишту Турака.²⁶ Турци су добро разумели да би тој офанзији добро дошао и устанак у Дробњаку, избио у јесен раније године, те су упрегли све снаге да умире то богато племе и да (почетком 1806) обезбеде пролаз из Босне

20. S. Kemura, н. д., 19-20, 25-27.

21. М. Ђорђевић, *Ослободилачки рат српских устаника 1804-1813*, Београд 1967, 216 -17, 223, 224.

22. Л. Арсенијевић Баталака, *Историја српског устанка*, део I, Београд 1898, 197 - 314.

23. М. Ђ. Милићевић, *Поменик*, 629.

24. Н. Шћепановић, *Друштвено политичке прилике у Потарју и средњем Полимљу крајем XVIII и у првој половини XIX вијека*, „Симпозијум: Сеошки дани Сретенска Вукосављевића“ VII (1978), 69.

25. Архив САНУ, № 399; *Први српски устанак. Акта и писма на српском језику*, приредио Р. Петровић, Београд 1978, 159.

26. СБА IV (.937), 51

за Цариград.²⁷ Простором између Новог Пазара и Нове Вароши заповедао је бимбаша (мајор) Рака Левајац под командом Радича Петровића. Радич је желео да Левајац уђе у Нову Варош, али овоме то није пошло за руком, те је пропустио да буде унапређен за војводу. Левајац је потом имао задатак да Старовлашане скупи „у гомилу“ и да координира подухвату Радича Петровића да се заузме Нови Пазар. Милан обреновић је успео да уђе у Нову Варош, којом приликом је дотурио Левајцу неки акт Правотељствујућег совјета.²⁸

Сулејман - паша Алипаше из Ускопља у својој противофанзиви одбио је напад на Нови Пазар, а затим ушао у Ужичку нахију код Ариља и најзад је (26. марта) спалио манастир Студеницу. Њему су (око 20. марта) стигла појачања, најпре особито из Зенице а почетком априла из Травника. Према информацијама босанске управе, српски устаници су пре тога јурили поново на подручје Прибоја, Вишеграда, Рудога и Плеваља, а остатке Прибоја и Вишеграда су поново спалили.²⁹ Неки српски угледници јавили су Раки Левајцу о стању у Старом Влаху. Нова Варош је, после краткотрајне владавине устаника, поново прешла под турску власт и њу је чувало око 2000 људи, док су други говорили да је ту било 10 - 12.000 војника.³⁰ Није јасно зашто су босански Турци толики војнички значај придавали Новој Вароши. Устаничке снаге које су се повукле из Вишеграда и Нове Вароши заједно са борцима уноваченим из нововарошког краја, потиснуле су Хасан - пашу према Сребрници, којом су притекли у помоћ босанске спахије, дакле коњица.³¹ Француски конзул у Дубровнику јавио је својој централи у Паризу да је од три правца српске офанзиве једна колона и даље спремна ка Новој Вароши, док су друга два правца били ка Новом Пазару и Пештеру.³²

У току турске противофанзиве дошло је у Старом Влаху до борби, при продору ка долини Моравице на српске шанчеве код Даревића и другде, где су подизани утврђени ровови. На планинском превоју код Радаљеве вођене су теже борбе у време Цветне недеље а затим је доста Срба погинуло на Градини.³³ Првих месеци 1806. године

27. А. Аличић, *Ustanak u Drobñjacima*, 59.

28. Б. Храбак, *Неколико писама с фринега према Новом Пазару и Новој Вароши из 1806. године*, „Огледи“ III, Београд 1957, 70, 67-8.

29. S. Ketur, н. д., 69-71, 71-78; Д. Јанковић, *Француска штампа о Првом српском устанку*, Београд 1959, 134; Б. Храбак, *Ужиче*, 56.

30. Б. Храбак, *Неколико српских писама*, 78-79; Л. Арсенијевић Баталака, н. д., I, 196-97; М. Вукићевић, *Карађорђе*, II, 355-59.

31. S. Bašagić, *Kratka uputa u prošlosti Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1900, 120 --У дизању Старовлашана на устанак учествовали су поред Максима Рапковића и ужичке војне старешине: поп Милорад Илић Гучанин, Новак Бошковић и Милић Радовић (Б. Храбак, *Ужиче*, 57).

32. ИПА, 13 (15.VI 1806).

33. Н. Живковић, *Ариљска села*, 26-31. - Један аустријски обавештајцац проценио је да је у Стари Влах ушло 30.000 турских аскера (Б. Храбак, *Стари Влах од XV до почетка XIX века*, „Новопазарски зборник“ XXIII (1999), 70-71; СБА III, 483.

србијанске снаге сузбијене су од Пљеваља ка Пријепољу, па враћене на првобитне положаје.³⁴ Да би се помогао одред који је прешао Дрину јужно од Зворника, повучен је део људства из логора код Сјенице, коју је држала турска војска под командом Ђеџаје скадарског мутесарифа Ибрахим-паше.³⁵

Као што се може запазити, устаничке операције крајем зиме 1805. према Новопазарском санцаку нису уродиле плодом и нису постигле главни циљ подухвата - дубок продор у турску територију и спајање са Брђанима, односно прекид везе Босне са Цариградом.³⁶

У Новој Вароши преко зиме 1806-7. године остали су само бегови и аге, док се бошњачка сиротиња вратила у своје касабе због глади.³⁷ Тим елитним муслиманским борцима Карађорђе је (пре средине фебруара 1807) писао да се са њима огледа, тј. побије, те нека и даље остану тамо где су док се не овремени.³⁸

Средином марта 1807. у ослобођеној Србији позвани су под заставу 44 батаљона пешадије и 25 ескадрона коњице да би од њих уређени одреди били распоређени на Морави, према Новом Пазару и око Ужица.³⁹ Српски корпус који се упутио према Новом Пазару крајем марта у знатној мери је утицао на отежавање и прекид уобичајеног поштанског саобраћаја између Босне и Косова односно Албаније.⁴⁰ Крајем марта 1807. турски корпус којим је командовао Муртиш-паша продро је блокираним друмом; од те војске 600 људи је тајно ноћу прешло узан простор Лима да би потом речicom Ђетињом наставио ка Ужицу односно ка Сјеници.⁴¹ Априла 1807. један од три корпуса мобилисане српске војске пошао је ка Новој Вароши; колона тога корпуса од 1200 пешака и 600 коњаника најпре се утаборила код Ужица, претећи Новој Вароши и Вишеграду.⁴² Француски конзул у Травнику Давид јавио је Паризу (14. априла) да је једно оделење црногорске

34. М. Дапић, *Утицај*, 570.

35. ИПА. 175 (Травник 31.V 1807) - Операције Босанаца у оквиру турске војске оскудно и површно, као нестручњак, компилирао је Е. Имамовић у књизи „*Historija bosanske vojske*“, Foјnica 1999, 109-12).

36. Б. Храбак, *Српски устаници и Новопазарски санцак (Рашка) 1804 - 1813. године*, „Историјски часопис“ 40 - 41, Београд 1994, 104 - 5.

37. СБА IV (1938), 183; Б. Храбак, *Ужиче*, 60.

38. СБА IV, 183. - Више бриге Карађорђу је задавала групација код Сјенице, увек спремна да се уплете у расплет ситуације око Ужица. То је био разлог што је Карађорђе наговестио да треба да иде с војском на Ужице и ка Вишеграду. (М. Šamić, *Francuski izveštaji o Bosni početkom XIX vijeka*, Sarajevo 1961, 4; М. Ђорђевић, *Политичка историја Србије XIX и XX века*, књ. I, Београд 1956, 172)

39. Д. Јанковић, *Француска штампа*, 210 (Земун, 24. III 1807).

40. С. Гавриловић, *Грађа бечких архива о Првом српском устанку*, књ. I, Београд 1985, 164 (1. IV 1807)

41. „*Glasnik Zemaljskog muzeja*“ XVI, Sarajevo, 190.

42. М. А. Alix, *Preecis de l'histoire*, vol. II, Paris (сд.), 276. - Док се Карађорђе бавио опсадом Ужица, Милан Обреновић је заузео положаје према Новој Вароши и надгледао је израду шанцева на Златибору и Торнику (М. Вукићевић, *Карађорђе II*, 508).

војске продрло почетком пролећа према Вишеграду.⁴³ Са три групе Црногораца које су се кретале према Старом Влаху пешачили су и малобројни Руси који су боравили у Црној Гори, крећући се према Новој Вароши.⁴⁴ Брђани и Црногорци који су се трудили да успоставе спајање са Србијанцима према Вишеграду били су одбијени, изгубивши незнатно људи.⁴⁵ Без обзира на учињене покушаје, како нису употребљене веће формације, до споја Србијанаца и Црногораца није дошло, нити је постигнут шири размах устанка на простору између Карађорђевих устаника и црногорских хајдучких дружина Брда.

После поновљеног ослобођења Ужица (априла 1807) послата је скупина војника према Новој Вароши да ископа ровове и спречи турски упад са југа у ужички крај.⁴⁶ Обновом мањих упоришта по Старом Влаху омогућен је наступ Турака ка Сјеници.⁴⁷ У шанчевима према Новој Вароши, Златибору и ка Вишеграду стражарска одељења су се редовно мењала.⁴⁸ Неко време српским одељењима војске код Сјенице заповедао је војвода Антоније Чолак-Симоновић, пре устанка трговац у Призрену.⁴⁹ На обезбеђење Вишеграда и Нове Вароши, како људством тако и храном, тражено је на дивану Босанског ејалета у Травнику да се око Вишеграда и Нове Вароши поставе караколи (војне станице са наоружаном посадом) и мртве страже.⁵⁰

Још првог маја 1807. колоне од по хиљаду косовско-метохијских Арбанаса пошле су према Новом Пазару и Новој Вароши.⁵¹ После поновног ослобођења Ужица Карађорђе је послао одред војника према Новој Вароши да ископа и утврди ровове и спречи турски продор у ужички крај.⁵² Пре ослобођења Ужица венац шанчева начињен је од Поникава, где се одржао окршај са Ђулбеговим одредом, на Кремнима, на Торнику и Таламбасу па преко Златибора, а неколико мањих утврђења у правцу Увца спајало је одбрамбену линију с обновљеним упориштима по Старом Влаху, спречавајући наступ Турака од Сјенице.⁵³ Војска Милана Обреновића повукла је своје

43. ИПА, 130.

44. V. Jelenić, *Iz prepiske francuskog generalnog konzula u Travniku u godinama 1807 – 1814*, „Glasnik zemaljskog muzeja“ XVI, Sarajevo 1904, 458; СБА IV, 406.

45. ИПА, 130 (14. IV 1807), 135 (17. IV 1807).

46. СБА IV, 406 (10. IV 1807).

47. М. Вукићевић, *Карађорђе II*, 508.

48. К. Ненадић, *Карађорђе I*, Беч 1884, 175. – У првој половини маја 1807. у Вишеграду скупило се више од 5000 спахија. Кнез Сима Марковић и Милоје Петровић прешли су преко Дрине са 3500 бораца и поставили су се према спахијама (СБА IV, 557, 568).

49. *Причање савременика о Првом српском устанку*, уредио Ж. Сечански, Београд 1954, 163–64 (П. Јокић).

50. А. Арсенијевић Баталака, н. д., I, 155; Ј. Тошковић, *Односи између Босне и Србије 1805 – 1806. и бој на Минару*, Суботица 1927, 80.

51. S. Kemura, н. д., 117, 122–23.

52. М. Вукићевић, *Карађорђе II*, 508.

53. К. Ненадовић, *Карађорђе I*, 175.

јединице под неку санџачку тврђаву (Ашчурук ?), што је навело босанске муслимане окупљене око Сјенице да помисле да би после повлачења устаника могли поново да наступе до Ужица⁵⁴, али се даље нису усуђивали. У опкопима према Новој Вароши, на Златибору и код Вишеграда стражарска одељења су се опет редовно попуњавала и освежавала.⁵⁵ Устаници, пак, терали су муслимане из Лужнице и са Златибора. Депримирани муслимански сељаци причали су како се устаници могу приближити не само Новој Вароши и Вишеграду него и Сарајеву.⁵⁶

На дивану у Травнику у исто време обрађана је пажња обезбеђењу Нове Вароши како борцима тако и храном, те су нове обавезе наметнуте неким заповедницима у Босни као и у Пријепољу и Пљевљима; поново је тражено да се око Вишеграда и Нове Вароши, која су места највише била угрожена, поставе постаје каракола и мртвих стража.⁵⁷ Босански ејалет се посебно трудио да одржи Сјеницу, те је њој из Босне послао пет товара израђених фишека за пушке, а потом и војне јединице у Нову Варош и Вишеград, да Сјеницу заштите од западног дела Старог Влаха. Том приликом заповеђено је ђехаји Ибрахиму у Сјеници, Хасан-паши у Новој Вароши те новопазарском и пећком мутесарифу да припреме јединице за најезду на устаничку Србију. Новој Вароши требало је предходно упутити 10 батаљона (барјака) помоћи.⁵⁸ Аустријски обавештајци су јавили да су колоне од по 10.000 Турака пошле према Новом Пазару и Новој Вароши, очекујући удар и на јужној страни, од Брђана и Црногораца.⁵⁹ Чете из Мораче, Роваца и Ускока су заиста током 1807. и 1808. године, изгледа у договору са србијанским устаницима, нападале не само муслиманска села у колашинском кадилуку, него су изводиле дубоке продоре и у пљеваљски, пријепољски и нововарошки крај.⁶⁰

Средином маја у правцу Нове Вароши и Сјенице експедовано је 20 коњских товара муниције и других ратних потреба. Везир из Босне је рачунао да свој наступ одложи услед велике оскудице хране и сена, али је примио два фермана са султановог прага, па је полазак своје групе одреда фиксирао за 24. мај. Кадије у местима ноћења до Вишеграда и Нове Вароши имале су да се побрину за смештај велике војске и обезбеђење по 1000 ока хлеба и 5000 торби јечма за прехрану људи и коња. Уз то је валија поручио ђехаји Ибрахиму у Сјеници,

54. Д. Јанковић, *Француска штампа*, 271 (25.IV 1807) ; ИПА, 176..

55. *Причање савременика о Првом српском устанку*, 163 - 4 (П. Јокић).

56. СБА IV, 196, 512, 542.

57. S. Kemura, н. д., 117 (30. IV 1807), 122 -123 (30. IV 1807).

58. СБА IV, 554, 700, 732.

59. СБА IV, 496, 542 ; Б. Храбак, *Ужиче*, 62..

60. Н. Ракочевић, *Одјек Првог српског устанка у Морачи и неким сусједним племенима*, „Историјски значај српске револуције 1804. године“, Београд 1983, 509.

Хасан-паши у Новој Вароши, новопазарском мутеселиму Курд Мехмед-паши и пећком мутесарифу Нуман-паши (који се такође тада налазио у Новом Пазару) да спреме одреде за интервенцију код Зворника и Сребренице, а затим да преко повраћеног Ужица наступе на ослобођену територију Србије. Новој Вароши је требало послати десет батаљона (барјака) појачања. Кад је валија из Травника стигао у Сарајево (25. маја), наложио је да Пљевљаци са неколицином бораца из уже Босне пођу ка Вишеграду и у одбрану Сребренице, јер је изгледало да је у Новој Вароши и Сјеници мањкало само хране.⁶¹ травнички везир није погрешно концем маја кад је закључио да је у Новој Вароши и Сјеници понестало јестива.⁶²

У племенима и нахијама црногорских Брда (у суседству југозападнoг дела Старог Влаха), у Дробњацима, Морачи и Васојевићима 1807. године развила се хајдучија као свакодневна појава.⁶³ На понашање тих сточарских заједница нису утицале клаузуле тилзитског мировног уговора, закљученог између Наполеона и Русије (7. јула 1807), којим споразумом је Русија изгубила војно-стратегијске положаје у западном делу Балканског полуострва и отоке у Јадрану и Јонском мору. У току јула 1807. Србијанци су се спустили дуж Дрине и допрли су до ушћа Лима и Нове Вароши а затим и до Сјенице, са, наводно, 32-35.000 људи; успели су, како се говорило, да дигну на оружје и арбанашке католике (Клименте), насељене почетком XVIII века на Пештеру, које је водио Мустифа-ага. Наступ Карађорђевој војске изазвао је забринутост у Босни, па је Хафиз-паша добио наређење да из Ниша пође у долину Мораве и тако заустави даљу офанзиву у Подрињу.⁶⁴ Нова Варош и Сјеница постали су главно поприште војне одлуке, те су Србијанци из вишеградског краја логоровали (месеца августа) на планини Семице(?), 14 часова хода од Сарајева, јер им је био циљ да у самој Босни спрече босанске муслимане да пређу у Србију.⁶⁵ Командант Нове Вароши Хасан-паша успео је да (до 10. октобра) сједини у један војни збор јединице и одељења пристигла у Нову Варош; он је прешао речицу Брзаву и утврдио се у околини Сјенице.⁶⁶

Средином новембра 1807. године босански заповедници у Старом Влаху приметили суи да србијански устаници и брђанско-црногорски одметници дејствују по неком договору и временски испланирано, како би напали Нову Варош, Вишеград, Пријепоље и

61. S. Kemura, н. д., 129 (11. V 1807), 131 -2 (18. V 1807), 137 -8 (20. V 1807), 140 -41 (22. V 1807), 144 -45 (25. V 1807), 146 -7 (1. VI 1807).

62. СБА IV, 554, 700, 723.

63. А. Лубурић, *Дробњаци*, „Насеља и порекло становништва“, 33.

64. Д. Јанковић, *Француска штампа*, 243 (4. XI 1807).

65. ИПА, 227 (Париз, 3. IX 1807).

10 66. Д. Јанковић, *Француска штампа*, 243 (4. XI 1807).

Пљевља. Босански намесник Мехмед Хусрев-паша обелоданио је (18. децембра 1807) бујурулдију којом је захтевао од јединица из Босне да заједнички под командом алајбега (пуковника) Салих-аге пођу на Стари Влах, Пријепоље и Пљевља, покрећући мутеселиме тих градова, Хашим-бега и Смаил-бега. У операцији је требало да ужествљују четири санџак-бега и њихове спахије, посебно оне које се дотад нису одазивале ратном позиву. Заповедништво је имало бити поверено прослављеном Сулејман-паши Алипашећу Скопљаку. Том приликом је констатован велики број одметника у Новопазарском санџаку.⁶⁷

За разумевање стања у Сјеници и Пријепољу ваља из тог времена консултовати и забелешке француских путника и путописаца. Неколико година раније кроз Стару Рашку је пропутовао барон Божур, који је Сјеницу видео као варошицу са 3-4000 житеља, коју је штитила четворострана тврђава; куће су биле прикупљене у више скупина (махала), раздвојене зеленим ливадама и водама текућицама. Анти Пуквиљ затекао је (1807) Сјеницу са 700 домова и девет богомоља. Пријепоље је барону Божуру била касаба, а Пуквиљ је рачунао да има 500 кућа, окружених воћњацима.⁶⁸

Први српски устанак у 1808. години није произвео веће покрете трупа и становништва. Та година је била предах и у Старо Влаху и Полимљу. Настали су неки замори, успостављена је извесна равнотежа снага, притисака и потисака противничких страна. Уосталом и неки кордон ровова који је важио као граница устаничког подручја и султановог царства није мењао положаје. Мада је почетком године било великих сметова и наглих вејавица снега, транспорти из Новог Пазара редовно су силазили у долину Лима и стизали у Травник у предвиђено време.⁶⁹

Босански валија Мехмед-паша отпутовао је (2. јануара) у Сјеницу, очекујући султанов ферман о разрешењу дужности и не рачунајући да ће се вратити у Травник, јер је сазнао да је као франкофил повучен („мазул“).⁷⁰ Промена и на султановом престолу добро је дошла Карађорђу да припреми чете и да их разашаље на разне стране, па и на Сјеницу.⁷¹ Јака концентрација устаника у Ужицу угрожавала је нововарошку и вишеградску област настанјену претежно православним Србима.⁷² Србијанци су тада имали у Ужицу 12.000 пешадица и 6000 људи у коњици.⁷³ Нови везир при доласку у Сарајево позвао је (29. марта) спахије и друге земљопоседнике да се скупе у Новој Вароши или ће им се одузети имања.⁷⁴

67. S. Kemura, n. d., 158-62 (20. XI 1807).

68. K. H. Костић. *Наши нови градови на југу*. Београд 1922, 64 -5. 67.

69. Б. Храбак. *Српски устаници и Новопазарски санџак*, 112.

70. S. Kemura, n. d., 158-62..

71. СБА V (1939), 147.

72. S. Kemura, n. d., 167-70, 181-82.

73. ИПА. 267 (Травник 19. I 1808).

74. СБА V, 185 (6 II 1808), 383 (Стара Градина, 28. II 1808), 423 (5. IV 1808).

Српски корпусни командант Милан Обреновић хтео је из Ужица да прегази границу војничких дејстава у Старом Влаху, и да војску сам даље поведе.⁷⁵ Почетком априла из Земуна је јављено вишим аустријским војним форумима да у Ужицу треба да се образује корпус од 20.000 бораца који би био упућен да пробије пролаз ка Црној Гори.⁷⁶ Крајем јануара као појачање турским снагама у Пријепољу стигао је Ђаковачки паша, који је најпре десет дана боравио у Сарајеву, одакле је са смерницама наставио пут у Пријепоље и Пљевља.⁷⁷ Нови босански валија позвао је бујурулдијом Фојничане и Крешевљаке да са својим агама са по 120 војника, и на челу са Субија-пашом, пођу у Нову Варош, уз појачања која би прикупили из Високог, Чајнича, Пријепоља, Пљеваља и преосталог дела Старог Влаха.⁷⁸ У другој половини јуна у Новој Вароши сабрало се 5000 турских војника и из Албаније.⁷⁹ Запажа се да је већ 1808. године присуство босанске војске у Новопазарском санџаку с муком скупљено, док улогу главног бран-иоца пролаза из Румелије у Босну преузимају Арбанаси.

Као и ранијих година, главна акција на сектору Нове Вароши и Прибоја одигравала се у првој половини године, док је друга половина била углавном мирна. У првој половини јуна 1808. код Нове Вароши изведене су герилске заседе; у једној таквој убијен је месни кадија са пет пратилаца.⁸⁰ Ка одсеку од Нове Вароши до Дрине корпуски заповедник Милан Обреновић оставио је Петра Јокића, Милоја Петровића, којима је први задатак био да ометају промет на саобраћајници између Румелије и Босне.⁸¹

Кључне 1809. године прве акције и устаника и Турака много су касниле у односу на раније године, кад су операције обављене већ првих недеља године. Првих дана фебруара причало се чак у Лици како Карађорђевој војска није далеко од Нове Вароши и Сарајева, где у босанској метрополи није била организована јака одбрана насеља. У Новој Вароши налазио се Суруна-паша, који је (у првој половини марта) пошао у Травник, да му валија делегира капетане и њихова одељења која би собом повео у повратку.⁸² Из Земуна је, пак, рапортирано вишим аустријским командама да је Карађорђе у неким контакти-ма са Цариградом, који су додире имали да воде преговорима о миру; у њима би Карађорђе тражио да се устаничкој Србији уступе Нови

75. СБА V, 160 (2. II 1808).

76. Исто, 447 (3. IV 1808).

77. СБА V, 185 (6. II 1808, Хољевац).

78. СБА V, 608-9; *S. Кетига*, н. д., 183-4 (25. V 1808); Н. Живковић, *Ариљска села*, 37.

79. *Первое сербское восстание 1804 - 1813 и Россия*, Москва 1983, 36 (К. Родофиникин А. А. Прозоровском, из Београда 26. VI 1808).

80. ИПА, 347 (Травник, 15. VII 1808).

81. *Причање савременика*, приредио Ж. Сечански, Београд 1954, 165.

82. С. Гавриловић, *Грађа бечких архива*, књ. I, 425 (5. II 1809).

Пазар, Ниш, Косово и Призрен.⁸³ Дакле, ништа на југозападној страни, према Вишеграду, тако да би Стари Влах остао ван граница Србије.

Муслимани из Старог Влаха и Пријепоља жалили су се у Травнику да се Србијанци припремају да насрну на њихове регије. Зато је хитно обављен попис свих мушкараца војно способних у Фочи (добито је 300 пешака), Пљевљима и Пријепољу, с тим да би се снаге распоредиле пре свега за одбрану Нове Вароши и Сјенице, под заповедништвом Сулејман-паше Скопљака. Петог маја валијина бујурулдија већ наводила да су нешто пре тих дана српски одметници напали на Нову Варош, Пријепоље и Сјеницу, те су Сулејман-паша Скопљак, Сарајлије и Фочаци озбиљно опоменути да неодложно крену у Пријепоље и Пљевља и образују одбрамбени ланац. Недељу дана касније покренути на поход нису стигли на одредиште, па су Србијанци заузели Нову Варош и Сјеницу с околином, док је суседство Пријепоља оплљено. Поред тога дигли су се Брђани и Црногорци са циљем да се саставе са Србијанцима и пресеку пролаз из Босне на Косово и остали део Царства.⁸⁴

До поменутог исхода дошло се низом акција. Аустријски конзул у Травнику, потпуковник Митесер јавио је својој централи о устаничком настојању да се разместе на друму према Новом Пазару, као и да се заузму Сјеница, Нова Варош и Прибој, како би после тога дошло до споја са Црногорцима.⁸⁵ Пре наступа војске изведена је агитацијска припрема емисара. Војвода Арсеније Ломо писао је Антонију Пљакићу да су Стари Влах сав придобили, а затим су посели Нову Варош и цели крај до близу Пријепоља, на пола сата хода до пријепољске ђуприје преко Лима; на заузетом терену поставили су тврђе страче; народ преко реке Лима обрнуо се ослободилачкој војсци, те је начинио сплав да би на ослобођено подручје могао да пребаци децу, жене и старији свет; код пријепољске ђуприје, до које су доходиле устаничке патроле, налазили су се Турци Пријепољци и Нововарошани, па нешто и Колашинци, који су дошли у помоћ. Писмо је исано 25. априла по старом календару, дакле 7. маја по новом.⁸⁶ Наредних дана устаници су ослободили цели пријепољски крај, па, наводно и Бијело Поље, поставивши границу Србије према Васојевићима и херцеговачким племенима.⁸⁷

На турској страни, Сарајево је стално примало жалбе и тужбе из Старог Влаха и Пријепоља да тамошња турска војска није у стању да се носи са врло бројном расположеном устаничком војском. Навала

83. СБА VI. 102 (11. III 1809).

84. S. Kemura, н. д., 204 -5, 207 -8, 211, 216.

85. СБА VI (1965), 166.

86. Архив САНУ. Акта о А. Пљакићу, № 503 и 770 (5 -8).

87. Л. Арсенијевић Баталка, н. д. Јео II, Београд 1899, 521.

устаника на Нову Варош, Пријеполје и Сјеницу обављена је првих дана маја, до 5. тога месеца.⁸⁸ Попис људства и устројство територијалних чета извршено је 2/14. маја, управо оног дана кад је Карађорђе напустио Сјеницу. Он је старовлашком војводи наредио да према Пријеполју прибере и по обали Лима распореди тамошњу војску.⁸⁹ Пописом је обухваћено 400 муслимана у Пљевљима, 250 у Пријеполју, 150 у Сјеници, 150 у Вишеграду, 150 у Новој Вароши и 400 у Новом Пазару и по толико у Фочи и Сарајеву. Тако је устројена војска која је укупно бројала 21. 200 мобилисаних.⁹⁰ Давид, француски конзул у Травнику, јавио је (17. маја) Паризу да су Турци потврдили да су устаници поселили Нову Варош и Сјеницу са тврђавом, али и невероватну вест да је под власт нововарошког војводе стављено 12.000 руских козака.⁹¹

У тадашњем ратовању били су важни ровови, шанчеви, као дефанзивни објекти. Један такав био је на брду Погледу (изнад села Кушића код Сјенице).⁹²

Устаници су имали знатне губитке у људству, на пример почетком маја код Прибоја и Сјенице. У Травник су донесене 20 (22. маја) па 80 (23. маја) одсечених глава и два барјака а 28. маја 200 ушију и један барјак. Аустријски конзул Митесер закључио је да су код Пријеполја и Сјенице који су остали у рукама Србијанаца, одржани кржави бојеви.⁹³

У борбама код Нове Вароши, где је устанике предводио кнез Максим Рашковић, изгинуло је много Драгачеваца.⁹⁴ У непрекидним окршајима пред Пријеполјем погинуло је тада 200 Срба и 300 Турака. Пре уласка устаничке војске у Нову Варош тамошњи муслимани ерлије су скупили све заточене Србе, младе и старе, мушлке и женске, и поклали су их. Бој за Сјеницу одржан је у селу Штављу. Окршај је био крвав и ариљском бимбашаи коњ је убијен под њим, а бимбаша, добивши од Карађорђа новог коња, поново се залетео у ватру судара.⁹⁵ Сјеници је одмах спаљено насеље, а Турци су се склонили у каштел.⁹⁶ У Пријеполје Србијанци су ушли са 3000 ратника, са четири топа и пет товара муниције. Војвода Арсеније Ломо, прота Матија Ненадовић и Сима Лазаревић позвали су пријеполске муслимане да се врате кућама, иначе ће устаници запалили турски део касабе. На молбу попа Гавра, неког Тимотија (Борисављевића?) и неких

88. S. Kemura, н. д., 206 - 8, 211.

89. Архив САНУ, N° 503.

90. СБА VI, 180 - 81.

91. ИПА, 425 (17. V) 189.

92. *Грађа из змунских архива за историју Првог српског устанка*, књ. II, 153;

В. С. Караџић, *Историјски и етнографски списи*, Београд 1969, 211.

93. СБА VI, 208 (31. V 1809).

94. Н. Нинковић, *Жиниописанис моје*, Нови Сад 1971, 34

95. К. Ненадовић, *Карађорђе I*, 120; *Причања савременика*, 199 (Бој у Штављу).

96. СБА VI, 164-5. *Грађа из змунских архива*, књ. II, 169, 171.

локалних српских угледника па и кметова, војска у првом надоласку није спасила муслиманске куће. Пре тога, Турци у Сјеници нису одмах положили оружје, због чега је цело подграђе предато пламену. Ту су Србијанци располагали са 30 овећих топова. Карађорђе је одмах већи део корпуса упутио ка Бијелом Пољу. Васојевићи и Црногорци, међутим, нису одмах устали на оружје, те су писали војду да желе да разговарају с њим на подручју дробњачке територије.⁹⁷ Занимљиво је да је то време код сарајевских и травничких Јевреја наступио страх од Карађорђевих операција.⁹⁸ Из Полимља мања устаничка одељења пробила су се до Таре, Дробњака и преко бјелополске околине до Колашина.⁹⁹

Подизање народа на устанак обављано је по посебном окрутном начину, бар у Старом Влаху који није био нарочито расположен за оружане борбе. Карађорђеви одреди при проласку за Сјеницу палили су све куће не само муслимана него и хришћана, да би тако млађи мушки свет натерали у војску, а жене, децу и старце на збег у планину. Народни прваци, па и Тимотије Борисављевић у Новој Вароши нису одобрили такве агитацију, тим пре што су од Дубровчана који су одлазили у Нови Пазар сазнавали да још није време да се народ покреће на оружје, и да постоји велики ризик да акције покренуте пре времена упропасте свет; царевина Русија, српска нада, сама се заплела у рат са Француском, која је у дослуху са Турском. Устаничка војска, мала, сиротна, са трешњевим топовима и без добре борбене опреме није импресионирала Тимотија и српске старешине Нове Вароши и њој околних села, који су више били трговци и уопште привредници. У паљевини Нове Вароши и суседних села изгореле су куће Рашковића и Борисављевића. Кућа Борисављевића била је на три спрата, а врата су јој била окована и прошарана дубровачким седефом; око куће била су три дворишта у која се није лако улазило.¹⁰⁰

Одлазећи на позив руског генерала у Београд, Карађорђе је (2/14. маја) војску у Сјеници поверио Вујици Вулићевићу. Господар Милан Обреновић и хаџи-Продан из Ивањице добили су налог да са већим делом војске сакупљене у Сјеници пођу на Бијело Поље, како би помогли одметање тамошњег света.¹⁰¹ Већ почетком маја Србијанци су прекинули саобраћај између Сјенице и Новог Пазара са Пријепољем.¹⁰² Устаници нису могли одржати Сјеницу у својим рука-

97. СБА VI. 173, 174. *Первог сербског восстание*, књ. II, 80; Ж. Сечански, н. д., 199; Г. Јакшић, *Европа и васкрс Србије (1804-1834)*, Београд 1927, 229; Архив Србије Совјет, № 90/1853; С. Милутиновић Сарајлија, *Серианка*, Лајпиг 1827, песма Недобичности; Н. Живковић, *Ариљски бимбана Вучин Пиперим*, „Зборник радова Народног музеја“ IX, Чачак 1973, 62-65.

98. *III Regno Dalmato* (Zara), № 8, 9., VI 1809, 172.

99. Архив Србије, МПС. 47/1841; Н. Живковић, *Ариљска села*, нап. 76.

100. *Казивање Борисављевића*, приредио В. Суботић, Нова Варош 1995, 51.

101. Архив САНУ, № 505.

102. СБА VI. 180 (Петроварадин 11. V 1809).

ма, јер су је већ крајем маја Бошњаци и Арбанаси повратили. Србијанци су се ипак одржали на друму од Сјенице до Пријепоља, мада су ту изгубили 280 бораца и више застава.¹⁰³ Кад је Сулејман-паша Скопљак из Нове Вароши послао јаку претходницу ка Пријепољу, да би спречио да се устаници у ширем фронту споје са Херцеговцима, устаници су се код Пријепоља повукли.¹⁰⁴

Одлучан судар устаничке и турске војске одиграо се код Сувог Дола 27. маја/8. јуна, у коме је Карађорђе постигао велику победу.¹⁰⁵ После србијанске офанзиве, бошњачка војска предузела је противофанзиву. Карађорђе је тада (16/28. јун) наредио својим јединицама да изађу из босанско-херцеговачког простора и да чувају границу, како би се извео удар на Делиграду.¹⁰⁶ Са босанске стране у Стари Влах и Полимље упало је 44.520 турских војних обвезника.¹⁰⁷ Операцију те велике војске означавају неколики бојеви у Старом Влаху. Турци из Сјенице напали су српске редуте код Деретина, и ту је вођена борба девет часова, у којој су устаници поражени; у њој је теже рањен старовлашки буљубаша Громо.¹⁰⁸ Укрштања оружја било је и код Пријепоља. Из тих окршаја послат је трофеј у Травник: два барјака и 80 српских глава.¹⁰⁹ Велики устанички губици у мањим сусретима са непријатељем изгледа да су последица не војничке него хајдучке тактике, тј. борци су доста лоше вођени од стране својих старешина, сељака и трговчића.

Многобројна босанска војска прешла је фронтом преко старог Влаха, али су их (месеца јуна) на планини Кокутари (код Сјенице) дочекали топови Милоша Вишњића. Дугу и неодлучну битку решиле су жене из збегачког, које су набацале тешко камење низ брдо на Турке. Сви су мислили да је то поздрав придошлог српског појачања, те су се повукли у Сјеницу односно у правцу Увца. У поменутих борбама учествовао је шејх Али-ага („мали цар“) на челу старовлашких муслимана, док је Сулејма-паша Скопљак рањен у десну руку; од српских војвода суделовали су: Милан Обреновић, Милић Дринчић, Лазар Мутап, Јован Мићић, Новачић из Драгачева и кнез Максим Рашковић. Турцима је онемогућен дубљи продор у ослобођену Србију на златиборском шанцу Таламбасу и на правцима од Нове Вароши и Прибоја. Максим Рашковић је преузео ровове изнад Катића, координирајући одбрану Таламбаса.¹¹⁰ Са турске стране војску на Златибору предводио је ага Бубњевић.¹¹¹ Француски конзул Давид установио је да су

103. СБА VI, 196, 188.

104. ИПА, 435; Г. Јакшић, *Европа и васкрс Србије*, 129.

105. СБА VI, 215, 217, 226 - 7.

106. *Первог сръбског восстание*, књ. II, 98 (16/28. VI 1809).

107. СБА VI, 215.

108. Н. Нинковић, н. д., 37 (Нинковић је био писар Максима Рашковића).

109. ИПА, 436.

110. Н. Нинковић, н. д., 37, 39-42..

16 111. Љ. Ђенић, *Јован Мићић, срдар и кнез рујански*, „Ужички зборник“ VIII (1979), 53 - 54.

Бошњаци средином 1809. године били неактивни и млитави, да су имали оптужбе против Сулејман-паше Скопљака да је примио новац од Србијанаца да их не би јаче притегао.¹¹² Аустријски конзул Митесер није показивао такве опсервације, него је тврдио да је Сулејман-паша поразио устанике и приморао их је да се врате у своју устаничку област; посебно је поменуо Прибој: да су преко њега јаничари и коњаници без сметњи пролазили босанским друмом за Приштину и да су поштански коњи редовно саобраћали. Спроведен је спори превоз 18 тешких топова. Три Татарина пренела су 1000 пари ушију одсечених Србијанцима да их покажу Цариграду.¹¹³

После доласка велике турске војске из Босне, хришћани из Нове Вароши и Сјенице добровољно су се предали Турцима.¹¹⁴ Пошто су Бошњаци брата Тимотија Борисављевића отровали у завичајном селу Буковику, где су спалили цркву св. Арханђела и починили безбројне злочине, Тимотије је решио да напусти своју старину, где му је онемогућено да даље борави и тргује, између турског дивљачког терора и српског сумњичења („усијаних глава“). Пред опасношћу паљевине цркве у Буковику, све иконе и ствари су на време пренесене у моравички крај. Карађорђе је преко хаџи-Продана спречио исељавање Борисављевића из области које су држали Турци, да их не би следили околни Срби и да би тако дошло до масовног исељавања, што би било штетно за српску ствар.¹¹⁵

За гарнизонара у Новом Пазару наименован је (19. новембра 1809) Сулејман-паша из Бихаћа. Сулејман-паши Скопљаку, „чувару цаде“ босанске послато је 20 коњских товара израђених фишека и 500 ока барутног праха. За одбрану транзита био је, изгледа, ангажован и трећи Сулејман, бег из Пљеваља.¹¹⁶ Сулејман-паша Скопљак резидирао је у Сјеници, бринући се о слободи промета и у првој половини децембра 1809. године.¹¹⁷

Занимљиво је да је највећи део Старе Рашке изостао у Карађорђевој предлогу о граници Србије који је (17/29. децембра 1809) вожд упутио барону Симбшену. Она би ишла од ушћа Лима у Дрину, затим од Лима на Шарган, одатле на Јавор па на Голију до реке Студенице.¹¹⁸ Таква скромност је утолико чуднија што су Руси управо децембра 1809. и јануара 1810. године прешли у наступање и заузели Исмаил и Браилу.¹¹⁹

112. ИПА, 440 (18. VI 1809).

113. СБА VI, 244 (10. VII 1809).

114. *Первое сербское восстание*, књ. II, 110 (1/13. VIII 1809).

115. *Казивање Борисављевића*, 52.

116. S. Ketur, н. д., 236 (10. VIII 1809), 235, 255-56.

117. ИПА, 503 (Травник, 10. XII 1809).

118. СБА VII-VIII /1, Београд 1966, 3; J. v. U. Krones, *Subschen und der Stellung Österreichs zur serbischen Frage*, Wien 1890, 116-18.

119. J. v. Hammer, *Historija turskog carstva*, књ. III, Zagreb 1979, 306.

Јануара 1810. године помињу се устаничка одељења код Вишеграда и Новог Пазара, која би добила дужност да спрече саобраћај „босанском цадом“ и да се диже на оружје тамошњи српски живаљ. Један караван код Сјенице био је пресретнут и одведен, а акција је приписивана Црногорцима. Нападнут је караван и у Клисури крај Сјенице који је бројао 300 коња а већина пратиоца је била побијена. Француски конзул у Травнику јавио је свом министарству да се Србијанци поново шире према Вишеграду. Један емисар из устаничке Србије ухапшен је у првој половини фебруара у Вишеграду и код њега су нађена писма адресирана на српске прваке у Пљевљима и на Црногорце, с позивом да дигну народ, како би се напао Босански елајет, уз сарадњу Руса. Противмере Турака указују на бојазањ од упада продора Србијанаца ка Црној Гори. Један одред из Босне упућен је у брдска племена из Јајца да пасивизира Црногорце у северном правцу, и то под командом локалног првака Шаћир-бега; одред је бројао свега 83 борца и послат је пре свега за одбрану Пријепољског кадилука. Следећег дана за одбрану истог кадилука и Новог Пазара експедован је одред Малић-паше из Приштине. Султанов ферман предвиђао је да главни стан босанског валије пређе из Травника у Пљевља, док би се 12.000 Арбанаса супроставило Србијанцима код Новог Пазара.¹²⁰

Босански намесник примио је (крајем фебруара 1810) султанову заповест да се пребаци с администрацијом у Пљевља. Валија је као заменика кајмакама оставио у Травнику свога хеџају. Прваци по босанским варошима кренули су на одређене деонице ратишта против устаничке Србије. Везир за своју пратњу на путу за Пљевља позвао је 7-800 Арбанаса,¹²¹ који су били дисциплинованији од Бошњака и у које је имао више поверења. Десетог марта разаслане су бујурудџије у све вароши и касабе Босне са поруком да је Сулејман-паша Скопљак поново одређен да као сераскер брани Нову Варош и Сјеницу, Синулах-паша Сребреницу а Али-паша Фидахих Зворник.¹²² Пред све веће гомилање турских трупа у Старом Влаху, неке старовлашке старешине и прваци отпутовали су у Београд да се нађу са Карађорђем, а како се он бавио у Тополу, отишли су тамошњем његову конаку.¹²³ О одбрани својих села свакако нису добили задовољавајући одговор, јер свеже војске није било довољно. Нешто касније Иван Рашковић се обратио руском представнику у Београду К.К. Родофиникну са молбом да Русија прими Србе из Старог Влаха, који трпе угњетавање од преосталих Срба. Генерал П.Багратион је одговорио да се поручи Рашковићу да се затражена сеоба у то доба не би

120. ИПА 467, 470, 471, 478; S. Kemura, н. д., 258 (6. II 1810); М. Ђорђевић, *Политичка историја*, 286.

121. ИПА, 531 (Травник, 6. III 1810).

122. S. Kemura, н. д., 258 (6. II 1810); М. Ђорђевић, *Политичка историја*, 286.

123. СБА VII – VIII/1, 117 (Земун, 25. IV 1810).

могла обавити без последица у самој Србији, и да је боље да се они који желе да се исеље прикључе својим сународницима у ослобођеној Србији.¹²⁴ Ратковићево обраћање представља жељу старовлашких главара да не проливају крв и дају жртве за акцију у чију сврсисходност нису били убеђени, него су радије трпели и турског господара, с којим су знали да раде да би трговали и богатали се.

После покрета са босанске стране крајем зиме, операције које су предузимали Србијанци имале су више дефанзивни него нападачки карактер. Тек маја месеца А.Пљакићу је наређено да половину своје војске постави на борбену граничну линију према Новопазарском санджаку.¹²⁵ Средином јула у ослобођеној Србији бавило се око хиљаду избегличких породица из Старог Влаха, Босне и других предела, којима је наложено да треба да се у месту боравка трајно населе.¹²⁶ У то време офанзивну иницијативу предузели су Турци. Пре средине јула Катри-паша је са 12.000 Арбанаса дошао у Нови Пазар, што је изазвало страх код Србијанаца да таква концентрација представља снагу за провалу на ослобођену територију.¹²⁷ У исто време Сулејман-паша Скопљак је и даље држао одбрану Нове Вароши и Сјенице, те је из Травника упућен позив Босанцима да одласком у Пљевља појачају Скопљакове редове. Пашини војници су од Нове Вароши ушли у раније ослобођену Србију и навалили су на устанички логор на ужичком путу.¹²⁸ У Травнику су ипак зазирали од Србијанаца, па се проширила тајна вест да су устаници ушли у Пријепоље. Руси су били склони да верују у то, јер им је такав упад одговарао.¹²⁹ У Србији је у другој половини августа, кад су Арбанаси код Сјенице уредили корпус¹³⁰ постојала бојазан да би поменути Арбанаси могли да послуже за удар са бока на Србијанце, збијене код Делиграда.¹³¹ Аустријски обавештајци у сремском Кленку јавили су својој вишој команди (20 августа) да је српска војска под командом Милана и Милоша Обреновића прешла високе планине тога краја да би се упутила у Стари Влах против Сјенице.¹³² Устаничке војне старешине су (средином септембра 1810) веровале да Турци на растегнутом фронту од Новог Пазара до Дрине довлаче 80-83.000 људи, али да немају намеру да провале у Србију. Устаници су ископали и утврдили чврсте редуте према Дрини и тиме су затворили пролазе за слање животних намерница у гладну Босну, чиме су се радо бавили Старовлашани.¹³³

124. *Первое сербское восстание*, књ. II, 150-51.

125. Архив САНУ, N° 517, 518, 519, 521.

126. СБА VII – VIII/1, 254 (15. VII 1810).

127. С. Гавриловић, *Грађа бечких архива*, I 571.

128. S. Kemura, н. д., 207 - 8 и 273 - 73.

129. *Первое сербское восстание*, књ. II, 172 (7/19. VII 1810).

130. С. Гавриловић, *Грађа бечких архива*, I, 621 (Петроварадин, 3. IX 1810).

131. *Journal de l' Empire* (Paris) 28. IX 1810, 2.

132. СБА VII – VIII / 1, 287 (20. VIII 1810).

133. СБА VII – VIII/1, 335 (Кленак, 17. IX 1810).

У позну јесен 1810. устаничка војска на Златибору и у Старом Влаху („пета устаничка област“) надзирали су Петар Цукић, али само са неколико стотина бораца.¹³⁴ Вишу команду над златиборским масивима у јесен 1810. и током 1811. године, после смрти Милана Обреновића примио је његов полубрат Милош. Он је одбио више мањих напада турских одреда из Нове Вароши и Рудог из корпуса Сулејман-паше Скопљака. Пред крај 1810, пошто је Скопљак одбијен од Боурића, Милош Обреновић се осмелио да се упути ка Пријепољу.¹³⁵

Од историјског интереса је видети шта су аустријски официри, који су примали доставе од својих ухода знали о Старом Влаху. У списку српских вароши и тврђава капетана Косте Јовановића из Кленка (6. јануара 1811) нема Прибоја, Нове Вароши и Сјенице нити се уопште помиње Стари Влах, што је доказ да су та насеља и области сигурно држали Турци у рукама. Пуковник Паулић је знао да се Стари Влах протеже између Лима и горње Дрине, у распону од десет дана хода; он је био обавештен да се руски корпус од 7-8000 људи са Тимока и преко Крагујевца очекивао у Старом Влаху, како би се извршио удар у југоисточну Босну.¹³⁶

Крајем зиме (5/17. марта 1811) једно српско одељење на путу између Сјенице и Пријепоља пресрело је караван који је носио различиту робу из Солуна за Травник.¹³⁷ Пљачку поменутог каравана у Травнику су објаснили као одмазду за последњи акт Бошњака, тј. паљевину коју је извео заповедник Новог Пазара крајем 1810. године.¹³⁸ Једно такво хватње каравана извели су устаници и на левој, босанској обали Дрине.¹³⁹ Током априла по касабама Новопазарског санџака именовани су нови заповедници тј. ајани у Новој Вароши, Сјеници, Пријепољу и Пљевљима, где је претезала цивилна, самоуправна власт. Обављен је нови попис босанских војних обвезника за одбрану пролаза босанском „џаџом“; у Пљевљима је у списак унесено 300 људи; у Пријепољу је смештена група од 1500 бораца да послужи ако би Турци решили да продру у ослобођена подручја; резерва у Сјеници бројала је 600 наоружаних.¹⁴⁰ У првој десетини маја у Вишеграду било је стационирано 400 а у Пљевљима 300 људи.¹⁴¹ Ајанска власт је морала постојати и у Прибоју, који није поменут у том смислу, но он у мирно време није представљао војнички интересантан

134. СБА VII – VII/1, 627 (Земун, 24. XI 1810); S. Bašlagić, *Kratka uputa*, 123.

135. В. Стојанчевић, *Милош Обреновић и његово доба*, Београд 1966, 31.

136. СБА IX (1971), 57 и 175 (29. III 1811).

137. СБА IX, 229 - 31, 235; С. Гавриловић, *Војводина и Србија у време устанка*, Нови Сад 1971, 219.

138. ИПА, 638 (25. III 1811).

139. СБА IX, 217 (Нови Сад 6. IV 1811).

140. С. Гавриловић, *Грађе бечких архива*, II (1989), 259, 276 - 77.

141. Исто, 276, 269.

пункт. У Сјеницу је дошао неки Диздар-паша из Колашина, који је из Новог Пазара од четири придошлих паша узео хиљаду војника. Диздар-паша био је одређен да наступи на Старовлашку нахију и да отера кнеза Максима Рашковића. Сулејман-паша Скопљак приспео је са 15.000 бораца у Пријеполје, а логоре за толику војску подигао је у Новој Вароши, Вишеграду, ваљда и у Прибоју. У Вишеград су дошле три паше, који су једну јединицу послали на Златибор, где је турска чета похватала србијанске коморције. Главна нападачка снага размештена је у Новој Вароши и у Сјеници.¹⁴² Босански валија добио је задатак да наступи против Србије из Вишеграда, те је апеловао на вароши и касабе да му војнички помогну слањем новог људства.¹⁴³

У готово целој првој половини 1812. године владао је мир између устаничких упоришта и турских позиција у Старој Рашкој. По рововима смењивале су се посаде, али маневарских акција није било. У Старом Влаху (јуна 1812) заповедали су Максим Рашковић, хаџи Гвозден, Петроније Шиша и Станоје Пуцар; они су увежбавали војнички егзерцир, али нису дејствовали.¹⁴⁴ Пргави Максим, који се гложио са хаџи Проданом Глигоријевићем и другим старешинама, у току 1812. године прешао је најпре у Крагујевац а затим у Рипањ (1913. у Аустрију).¹⁴⁵ У Карађорђевом деловодном протоколу (19. август 1812) стоји да се пише Совјету да кнеза Максима не пусти да пресели породицу у Крагујевац, него да се може једино преселити у Рипањ, где би му нашли баштину да сагради кућу.¹⁴⁶ Хаџи-Продану је писано да не смета момку кнеза Максима да купи позајмице које је кнез раздао, и да од тога ништа не одузима.¹⁴⁷ На Тимотија Борисављевића хаџи-Продан је имао брижљиво да мотри, да не би имао какве тајне рзговоре са Турцима или Старовлашанима; он је имао да остане да седи на свом имању, оцењен као туркофил.¹⁴⁸

Турске потребе у обезбеђењу хране за војску попуњавали су неки српски трговци, пре свега из Старог Влаха, који су извозили хлебно зрно и стоку преко Лима у турски део Старе Рашке. Тамо су постојали чак и неки амбари за скупљање жита.¹⁴⁹ У тој трговини посебно су били вредни и Ужичани.¹⁵⁰ Кнезу Максиму пре пресељења

142. *Первое сербское восстание*. II, 222 (18/30. V 1811), 283 (22. V/ 3. VI 1811).- Ајани су управљали Прибојем и после Првог српског устанка, а посебно се помињу 1825. године (Б. Храбак. *Политичка збивања у Новопазарском санджаку према подацима Пожешке нахије 20-их и 30-их година XIX века*, „Новопазарски зборник“ XXI (1997) 40.

143. S. Kemura, 290.

144. СБА IX, 264, 275; *Деловодни протокол Карађорђа Петровића*, Београд 1988, (у даљем тексту: ДПК), N^o 668, 821.

145. М. Ђ. Милићевић, *Поменик*, 628, 629.

146. ДПК, 68. N^o 954.

147. ДПК, N^o 492, 1002.

148. Исто, N^o 926 (4. VIII 1812).

149. Т. Вукановић, *Производне снаге у доба првог устанка 1804 - 1813*, „Врањски гласник“ IV (1968), 60.

150. ДПК, N^o 566.

наложено је да у Турску више никога не пушта и не шаље без заповести Карађорђа или Совјета, што би значило да је старовлашки кнез управљао и обавештајном службом; о забрани преласка у Турску јављено је и другим старовлашким старешинама.¹⁵¹ У последњој јунској недељи поручено је старовлашком војводи Петронију Шиши да никоме не дозволи прелаз у Турску, да открива турске бусије, а ако би Турци нападали из заседе, да их дочека пушчаном ватром.¹⁵² Посебан проблем Старог Влаха и других регија западне Србије била је хајдучија, не само економска него социјално-политичка. На хватање хајдука (у исто време и политичких бунтовника) инсистирао је некадашњи хајдук Карађорђе. Хајдуци из старовлашког и ужичког краја су везани слати у Тополу, с тим да њихово хватање није престајало; уколико би хајдук пружио отпор при хапшењу или би покушао да бежи, могао је бити убијен; хајдуци су често хватани при доласку из Турске, камо су редовно прелазили. Војвода Никола Карамарковић био је одређен да хвата и депортује хајдуке; његове налоге имали су да слушају и Станоје Пуцар, старовлашки војни старешина а у Ужицу све суровији Рака Левајац. Било је скеледија који су за добру пару превозили преко речица хајдуке. Постојали су и хајдучки „пасоши“, свакако дозволе за крваво вршљање у Турској. Посебно су били тражени хајдуци Никола Ђилас и Јанко Хајдук.¹⁵³

Старовлашани у маси нису били нарочити војници па ни особито често хајдуци, те су према устаничкој восци били пасивни, нарочито кад годинама више није турски режим са зулумима био дневна реалност. Они су били привредници, те су се радо састајали са пословним људима са турске стране да пребаце зрнасту храну, стоку па и неке израђевине.¹⁵⁴

Јануара 1813. године у Травнику се рачунало да ће главни правци наступа Србијанаца бити према Новом Пазару и Сјеници.¹⁵⁵ У Старом Влаху па и у његовом вишеградском делу више није имало шта да се отме и пали, јер су готово све куће биле уништене. У вишеградској регији настало је пресељавање из равничарских делова у планине. То је била последица не само ратних дејстава него и процеса чифлучења у завршној фази. Староседеоце у долини река и другим развијеним деловима сменили су дошљаци, обично сточари из ближих области, из северне Херцеговине, док су у току XVIII века и ранијих столећа досељеници долазили из удаљених крајева, из средњег дела Херцеговине па и из Црне Горе.¹⁵⁶

Окршаји на Златибору 1813. као и године раније били су споредног значаја.¹⁵⁷ Стање на граници Новопазарског санџака било је слично оном из

151. Исто, № 657 (7. VII 1812), 668 (7. VII 1812).

152. Исто, № 668, 821 (14. VII 1812).

153. Исто, № 1003, 1007, 1005, 1008, 1011, 1013.

154. Исто, № 775, 655, 659, 1252, 1678, 1677.

155. Исто, № 1250, 1273, 1184.

156. ИПА, 741.

157. Протокол писама Протге Матије Ненадовића о ратовању крај Дрине 1811 - 1812 и 1813. год, Београд 1861, 31.

предходне године. Преко Лима првих месеци кријумчарила се зрнаста храна и стока за клање, те је старовлашки војвода Петроније Шиша поново упозорен да хвата кријумчаре који због уносне зараде пребацију житарице преко реке у турске амбаре, не водећи рачуна о народним интересима; било је и преласка хајдука који су по околним турским крајевима отимали. Старовлашким војводама Шиши и Станоју Пуцару је наложено у погледу насељених Херцеговаца као и драгачевским војводама, где су се досељеници разместили, да прописане дажбине не скупљају они него војвода насељеника Ђоле; наређено им је да онемогуће сваку размену добара преко границе и састајање Старовлашана с људима са турске стране.¹⁵⁸

Првог фебруара 1813. војводама уживче нахије наређено је да пошаљу 62 одабрана момка у Чачак на капларски курс.¹⁵⁹ Исто је свакако поручено и Старом Влаху, иако о томе нема писменог сведочанства. Средином фебруара поручено је војводи Шиши да у Тополу пошаље тројицу са свога подручја који су крали коње, који су били значајно средство за вођење ратних операција.¹⁶⁰ Нешто касније је уживчки војвода Никола Карамарковић обавестио Карађорђа да су му уходе дојавиле да се Турци спремају за наступ, али се није могло знати хоће ли ударити на Дробњак или на ослобођену Србију, односно Стари Влах.¹⁶¹ У Карађорђевој окружењу веровало се да Турци припремају напад на Дробњак односно на уживчку регију.¹⁶² Устаничко руководство, међутим, скупљало је људство по таборима према Новом Пазару и Сјеници; циљ је опет био да се продре у области Брда, где би се успоставила веза и са Црном Гором, а тек после би се заједнички радило на побуни Херцеховине и Босне.¹⁶³

У првој половини марта једна србијанска упадачка група од хиљаду бораца допрла је до пред Пријепоље.¹⁶⁴ Пролазила је свакако преко Нове Вароши. Одбраном турске Сјенице руководио је тада буљубаша адем-ага, који се трудио да од Србијанаца и њихових предстража осигура простор од Сјенице до Новог Пазара.¹⁶⁵ Старовлашким војводама Петронију Шиши и Станоју Пуцару наложено је да не узимају досељене Херцеговце у војску, да забране састајање на свом подручју и трговину преко границе са турском страном.¹⁶⁶ Војвода П.Шишо представљао је значајан обавештајни пункт на граници.¹⁶⁷ Кнез Максим Рашковић, док је био у Новој Вароши увелико се бавио позајмљивањем новца на камату својим старовлашким привредницима; кад је отишао у Крагујевац и Рипањ остали су многи неплаћени дугови као и богатије покућанство дома; то је са Максимовим момком био дужан да скупља војво-

158. ДПК, № 1252, 1273, 1184, 1182.

159. ДПК, № 1046.

160. ДПК, № 1055, 1135.

161. ДПК, № 1125 (27. II 1813).

162. ДПК, № 1105, 1125.

163. ИПА, 240 (Травник, 25. I 1813).

164. СБА Х (1977), 33 (Травник, 11 III 1813).

165. S. Kemura, 331 - 32 (21. V 1813).

166. ДПК, № 1184 (12/24. III 1813).

167. Исто, № 1615 (20. VI/2. VII 1813).

да Аврам Лукић.¹⁶⁸

Последњи налози старовлашким војводама (кнеза после Максима Рашковића у Новој Вароши за Стари Влах изгледа да није било, него се и цивилна власт налазила у рукама војвода, као војних старешина), (2 /14.авгу - ста) односили су се на општу мобилизацију људи и одвођење војске на границу и друге положаје; војводи Шиши требало је вратити војно одељење које му је привремено одузето за друге борбене секторе, као и да се допреми храна за борце.¹⁶⁹ Није познато да ли је дејствовала та војска у свеукупној турској офанзиви на устаничку Србију следећих недеља или се повукла према северу, односно распустила враћањем укућанима по збеговима. Исто је наложено и ужичком војводи Николи Карамарковићу.¹⁷⁰ Оно што је остало од устаника била је хајдучија, јер су и 1819. године хајдучи из западне Србије одржавали везу са Дробњацима преко Старог Влаха.¹⁷¹

Тако се завршила устаничка епопеја у Старом Влаху, па и у Прибоју и Новој Вароши. На том правцу Турци нису наступали него долином Велике Мораве, тако да су се акције у Старом Влаху окончале муком, без испалееног метка. Део војске повукао се у ужички крај, где је следећих година деловао у новим јединицама и под новом командом.

168. ДПК. № 1506.

169. Исто. № 1724.

170. Исто. № 1721, 1729.

171. *Пожешка нахија 1815 - 1839*, приредио Д. Вуловић, Београд 1953. 180; Б. Храбак. *Политичка збивања у Новопазарском санджаку према подацима Пожешке нахије 20-их и 30-их година XIX века*, „Новопазарски зборник“ XXI, Нови Пазар 1997. 38.

SUMMARY

The first Serbian uprising belongs to the best treated part of the Serbian history. Events during the first Serbian uprising in the region of Stari Vlah, which Priboj joined in the first half of the 16th century, mainly took place because of the important road which led from Sarajevo to Kosovo and other parts of the Turkish Empire.

Since the very beginning of the uprising, Karadjordje tried to expand the rebellion movement to the areas which were not within the Belgrade pashadom. On the other hand, the Turks wanted a stable political situation in Stari Vlah. At the end of March 1805, the uprising advance guards devastated Uzice and Nova Varos, and at the end of 1805 and beginning of 1806, Milos Obrenovic with his armed forces got through towards Visegrad and Nova Varos. The rebellions took and burnt the town of Priboj and Visegrad, and they laid siege to Rudo and Pljevlja. And while the rebellion offensive on this area was in command by captain Radic Petrovic and his bimbasha (major) Raka Levajac (commander of the area of Novi Pazar and Nova Varos), the Turkish offensive of 1806 was led by Sulejman-pasha Alipasic from Skoplje. During these fights the remaining parts of Priboj and Visegrad got destroyed again. The rebellion offensives of 1805-06 did not accomplish the main objective: a deep break through into the Turkish territory and a unite with the people of Brdo and the people of Montenegro.

During 1807 there were constant fights for dominance over the main line of communications through this area which linked Bosnia and Kosovo. After Uzice was liberated again (April 1807) the border between Serbia and Turkey was more clearly set. The Serbs fortified this border by trenches and the Turks did it by bringing over the Albanians from Kosovo and Metohija around Novi Pazar and Nova Varos.

In 1808 there were no bigger movements, neither were there troops nor population. The main year of 1809, was one when the actions of rebellions and Turks started somewhat later than the previous years. In these bloody fights at Priboj and Sjenica, the rebellions suffered a great loss, 100 cut off rebellion heads and 200 ears as a proof, brought to Travnik in the month of May. The people of Stari Vlah were not for armed battles. So the Karadjordje's unit on their way through Sjenica, set fire to Muslim and Christian houses in order to force the men to join the army and the women and children in to refuge in mountains. The crucial clash between the rebellion and Turkish army took place at Suvi Dol, on the 8th of June, in which Karadjordje attained a big success. From Bosnia about 44,520 Turkish soldiers got into Stari Vlah and Polimlje, endangering the liberated country of Serbia. Their break through was stopped at a Zlatibor trench Talambas and on the way from Nova Varos to Priboj. The Bosnian road was under the control of the Turks again. The biggest part of Stara Raska, according to Karadjordje's proposal of confinement with Turkey, remained beyond then borders of Serbia.

At the end of the winter of 1810, the Serbs undertook actions of defensive character and they fortified the border. During 1811. and the first half of 1812., this area was of changeable peace, without maneuver actions, but with well organised haiduk acts against the Turks. These acts were of economic and social-political character, against which constant fights were held. Even the former haiduk Karadjordje insisted on capturing these haiduks.

The rebellion episode at Stari Vlah was ended by a total Turkish offensive on Serbia, which occurred in the valley of Velika Morava. It ended in difficulty without a fired bullet. Part of the army withdrew at the beginning of September 1813. to the area of Uzice, where in the following years it performed in new unit and under a new command.

CIP-Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

949.711“1804/1813“

ХРАБАК, Богумил

Прибој и Нова Варош у Првом српском
устанку = Priboj and Nova Varos in the First
Serbian Uprising / Богумил Храбак. - Прибој
: Завичајни музеј : Дом културе - Прибој :
The Homeland Museum : Cultural Centre,
2001 (Прибој : Лав : = Priboj : Lav). -
25 стр. : 24 cm. - (Едиција „Testudo“ :
бр. 9 = Edition „Testudo“: no. 9)

Кор.насл. -Тираж 100. - библиографија: стр.
21-24. Summary: Priboj and Nova Varos in
the First Serbian Uprising.

а) Први српски устанак 1804-1813 - Нови
Пазар б) Први српски устанак 1804-1813 -
Прибој
ИД-92574732

Едиција „TESTUDO“ Број IX Издавачи Завичајни музеј и Дом кул-
туре Прибој **Уредник** Саво Дерикоњић **Превод резимеа** Зорица
Поповић **Компјутерска обрада** Б&Ћ **Штампа** „Лав“ Прибој **Тираж** 100

„TESTUDO“ **Edition** N^o IX **Publichers** The Homeland museum and
Cultural centre of Priboj **Editor** Savo Derikonjic **Translation of the**
summary Zorica Popoviz **Computer arrangement** by B&C **Printed**
by „Lav“ Priboj **Number of copies** 100

У ЕДИЦИЈИ „TESTUDO“
СУ ОБЈАВЉЕНИ СЛЕДЕЋИ РАДОВИ:

1. Фарук Диздаревић: СТО ГОДИНА ЧИТАЛИШТА У ПРИБОЈУ
(1898 - 1998)
Faruk Dizdarevic: A HUNDRED YEARS OF THE READING CLUB
IN PRIBOJ (1898 – 1998)
2. Мирко Иконић: ПЕСНИКИЊЕ ПРИБОЈА
Mirko Ikonic: THE POETESSES OF PRIBOJ
3. Саво Дерикоњић: ГРАДИНЕ - НАСЕЉА РАНОГ ГВОЗДЕНОГ
ДОБА У ПРИБОЈСКОМ КРАЈУ
Savo Derikonjc: HIGHLANDS – SETTLEMENTS OF THE EARLY
IRON AGE IN THE AREA OF PRIBOJ
4. Др Миомир Милинковић: СКИЦА ЗА КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
ЛАЗАРА КОМАРЧИЋА
Dr Miomir Milinkovic: A SKETCH FOR THE LITERARY
PORTRAIT OF LAZAR KOMARCIC
5. Јелена Межински: СЛИКАРСТВО ЦРКВЕ СВЕТОГ КНЕЗА
ЛАЗАРА У ПРИБОЈУ НА ЛИМУ
Jelena Mežinski: PAINTING OF CHURCH OF SAINT PRINCE
LAZAR IN PRIBOJ ON THE LIME
6. Мирко Иконић: НАУЧНА ФАНТАСТИКА У РОМАНУ „ЈЕДНА
УГАШЕНА ЗВЕЗДА“ ЛАЗАРА КОМАРЧИЋА
Mirko Ikonic: SCIENCE – FICITION IN THE NOVELA „A FADED
STAR“ BY LAZAR KOMARCIC
7. Фарук Диздаревић: КЊИЖАРА И ПАПИРНИЦА ВАСИЛИЈА
М. ЈЕЛИЋА ОД 1929. ДО 1944. ГОДИНЕ
Faruk Dizdarevic: THE BOOKSTORE AND THE STATIONER
SHOP OF VASILJE M. JELIC FROM 1929 TO 1944
8. Миле Чарапић: СОКОЛСКО ДРУШТВО У ПРИБОЈУ 1912 - 1941
Mile Carapic: THE SOKOL SOCIETY IN PRIBOJ 1912 – 1941